

ÖĞRETMEN ADAYLARININ EMPATİK EĞİLİM DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

İbrahim Halil YURDAKAL, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Eğitimi ABD,
iyurdakal@pau.edu.tr

Ahmet EROL, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi ABD,
ahmete@pau.edu.tr

ÖZ

Etkili bir eğitim-öğretim ortamında öğretmenin sahip olması gereken özelliklerden birisi de empatik eğilim becerisidir. Özellikle okul öncesi eğitimde öğrencilerin olumlu benlik geliştirmelerinde, öğretmenleri ve aileleri ile etkili bir şekilde iletişim kurmalarında ve kendilerini gerçekleştirmelerinde öğretmenlerin öğrencilere karşı empatik anlayış içinde olmaları gerekmektedir. Bu doğrultuda yapılan araştırmanın amacını okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeylerini anne-baba mesleği ve anne-baba eğitimi düzeyi gibi çeşitli değişkenler açısından incelemek olarak ifade edebiliriz. İlişkisel tarama modeli ile yapılan araştırmanın örneklemini Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitim Bölümünde öğrenim gören 209 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmada verilerin toplanmasında Dökmen (1988) tarafından hazırlanan 3 boyut ve 20 sorudan oluşan empatik eğilim ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı 0.81 olup ölçek empatik eğilim, benmerkezci eğilim ve sempatik eğilim olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Verilerin analizinde SPSS 23 paket programı kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının empatik eğilimlerinin anne-baba eğitim düzeyi ve mesleki değişkenlere göre farklılaşmasını belirlemede Kruskal Wallis H testi, farklılıkların hangi düzeyler arasında olduğunu belirlemede ise Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına bakıldığında anne eğitim düzeyi ve baba meslek değişkenleri ile empatik eğilim arasında anlamlı bir ilişkinin ($p < 0,05$) olduğu ancak baba eğitim düzeyi ve anne meslek değişkenleri ile öğretmen adaylarının empatik eğilimleri arasında anlamlı düzeyde ($p > 0,05$) bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar kavramlar: Empatik eğilim, okul öncesi eğitim, ilişkisel tarama, öğretmen adayı.

INVESTIGATION OF PRESERVICE TEACHERS' EMPATHIC TENDENCY LEVELS IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES

ABSTRACT

Empathic tendency skill is one of the characteristics the teacher needs to have in an effective education environment. Teachers are required to have an empathic understanding for students especially in preschool education to develop positive self, to communicate effectively with their teachers and families, and to realize themselves. We can express aim of the study conducted in this direction as investigation of empathic tendency levels of preservice teachers of preschool education in terms of various variables such as occupation of parents, and parental educational level. The sample of the study conducted with correlational survey model consisted of 209 preservice teachers studying at Preschool Education Department of Faculty of Education of Pamukkale University. Empathic Tendency Scale prepared by Dökmen (1988) and consisting of 3 subscales and 20 items, was used to collect data of the study. Internal consistency coefficient of the scale was 0.81 and the scale consists of three subscales empathic tendency, egocentric tendency, and sympathetic tendency. SPSS 23 packaged

software was used for data analysis. Kruskal Wallis H test was used to determine differentiation of preservice teachers' empathic tendencies in terms of variables of parental educational level and occupation. When results of the study were examined, it was determined that there was a significant correlation ($p<0.05$) between the variables of mother's educational level and father's occupation and empathic tendency; however, there was no significant correlation between ($p>0.05$) the variables of father's educational level and mother's occupation and empathic tendencies of preservice teachers.

Keywords: Empathic tendency, pre-school education, relational survey, pre-service teacher.

GİRİŞ

Toplumları etkileyen temel değişkenlerden birisi de kültürdür. Kültürün aktarımında önemli bir unsur olan eğitimin etkili bir şekilde işlerlik kazanabilmesi için eğitim-öğretim faaliyetlerinde yer alan paydaşların (öğretmen, öğrenci, veli vb.) etkili iletişim becerisine sahip olmaları gerekmektedir. Etkili iletişimin boyutlarını ise insanları anlama, beklentilerini karşılama ve empati kurma olarak nitelendirilebiliriz (Kılıç, 2005). Eğitim-öğretim süreçlerinde öğrencilerden beklenen sadece akademik başarı değildir. Bunun yanı sıra öğrencilerin olumlu kişilik geliştirme, kendini gerçekleştirme, etkili iletişim kurma, işbirliği içinde çalışma ve sosyal normlara uyum sağlamaları da beklenmektedir. Son yıllarda, kişilerarası ilişki ve iletişim ile ilgili değişkenlere bağlı olarak prososyal davranış ve onun göstergeleriyle ilgili çalışmalarda bir artış olmuş ve araştırmaların odak noktası empati kavramı üzerine yoğunlaşmıştır (Eisenberg, 1989'dan akt. Duru, 2002a). Öğretme-öğrenme sürecinin etkili olabilmesi için bu sürecin aktörleri olan öğretmenlerin ve öğrencilerin arasında özel bir ilişkinin kurulması gerekmektedir. Bir başka ifadeyle öğretmen ve öğrenci arasında bir tür özel bağ kurulmalıdır. Bu özel bağ ancak empati ile gerçekleştirilebilir (Aydın, 2009).

Empati ilk olarak 1900'lü yıllarda Alman psikolog Teodor Lipps tarafından estetik ve psikolojideki çalışmalar kapsamında kullanılmıştır (Şenol, Pekşen Akça ve Çümen, 2012). Bireylerin topluma uyum sağlaması ve başkaları ile etkili iletişim kurmaları için önemli olan empati ile ilgili bir çok tanımlama yapılmıştır. Adler (1993, s. 54) empatiyi başkasının gözüyle görebilmek başkasının kulakları ile duyabilmek, başkasının kalbiyle hissedebilmek olarak tanımlamıştır (akt. Yıldırım, 2005). Egan' e (2002) göre empati; dinleme ve fark etme, yankılanma, ayırımında olma, anladıklarını iletme ve kontrol etme sürecidir. Bu süreçteki son boyut ise danışanın empatik tepkileri kabul ettiği boyuttur (akt. Özcan, 2012). Empati kişilerin kendi dışındaki insanların duygularını ve meramlarını anlama ve algılama yeteneğidir (Voltan-Acar, 2009).

Empati sadece karşı tarafın duygu ve düşüncelerini anlamlandırmak değildir, anlamlandırılan duygu ve düşüncelerin anlaşıldığını karşı tarafa aksettirmek de sürecin tamamlayıcısıdır (Kaya ve Siyez, 2010). Empati bireyin kendisini karşısındakinin yerine koyması, onun duygu ve düşüncelerini anlaması, bunu da karşısındaki bireye iletmesidir (Oğuz ve Altun, 2011). Gürüz ve Temel Eğinli (2008) ise empatiyi kendini başkalarının gözüyle görmeye yatkınlık olarak tanımlamıştır. Tanımlarda da görüldüğü gibi empati etkili iletişim gibi sadece anlamak ve anlamlandırmak değil aynı zamanda karşı tarafın duygu ve düşüncelerinin uygun bir şekilde anlaşıldığına dair karşı tarafa dönüt vermektir. Rogers'a (1983) göre empati bir kimsenin algı dünyasına girip duygularını doğru bir şekilde anlamak ve farklı duygu durumlarına duyarlı olmaktır. Rogers'ın bu tanımı empati ile ilgili ilk tanımlamalardan biridir. Bir diğer tanıma göre empati, kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun kendine özgü dünyasını, duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlayıp ifade etmesidir (Dökmen, 1994). Tanıma bakıldığında empatinin iki boyuttan oluştuğu görülmektedir. Bu boyutlar bilişsel ve duygusaldır. Öğretmenlerin öğrencilerindeki bilişsel ve duyuşsal empati boyutlarını geliştirmesi öğrencilerin karşısındaki kişiyi daha iyi anlamalarını sağlar (Öz, 1998). Empatik eğilim ise empati kurmaya yatkınlık olarak tanımlanabilir. Empatik eğilim kişinin diğerlerinin yaşantılarını ve duygularını anlama ve hissetme potansiyelidir (De Wied, Goudena ve Matthys, 2005'den akt. Karataş, 2012).

Eğitimin en genel amacı, bireyin yaratıcılığını, girişimciliğini, sorumluluk duygusunu ve liderlik özelliklerini geliştirmek, sosyalleşmelerini sağlamak, farklı kişilikteki insanlarla uyum içinde yaşayabilen ve dolayısıyla motivasyonu yüksek başarılı insanlar yetiştirmektir (Bilen, 1990'den akt. Yılmaz ve Akyel, 2008). Eğitim-öğretim faaliyetlerinin temel amaçlarından birisi de bireylerin topluma uyum sağlamalarına yardımcı olmaktır. Empati becerisinin bu bağlamda bireylerin kişilere ve

topluma yönelik sosyal uyumlarını artırdığı söylenebilir, nitekim yapılan araştırmalar empatik eğilimleri yüksek olan çocukların sosyal uyumlarının da yüksek olduğunu göstermektedir (Eisenberg ve Fabes, 1990). Empati becerisi sadece sosyal uyum ve iletişim becerisini geliştirmemektedir. Empatik becerisi yüksek olan bireylerin olumlu ruhsal gelişime sahip oldukları ve bundan dolayı da özsaygı düzeylerinin yüksek olduğu bilinmektedir (Kalliopuska, 1992). Bu doğrultuda çocukların empatik düşünme becerileri okul öncesi dönemden itibaren desteklenmelidir.

Öğretmenlerin öğrencileri ile empati kurması hem eğitim-öğretimin niteliğini artıracak hem de öğrencilerin öğretmenlerine güven duymasını kolaylaştıracaktır. Böylece çocukların okula karşı olumlu tepkiler geliştirmeleri desteklenecektir. Bunun yanı sıra empati kurma öğretmenin öğrenci tarafından insancıl, içten ve öğrenciye önem veren bir kişi olarak görülmesini de sağlamaktadır (Aydın, 2009). Aslan (2003) öğretmeni, öğrencilerine bilgi aktarmanın yanında onlara sorgulama, eleştirel düşünme, dünya olaylarına değişik ve çok yönlü bakma becerisi kazandıran, empatik dinleme yöntemlerini kullanabilen ve bu bağlamda hem öğrenciye hem de toplumun diğer bireyelerine örnek bir kişi olarak nitelendirmektedir (akt. Onay, Egüz ve Ünal, 2015). Çünkü öğrencilerine empatik eğilim becerisini kazandırmak isteyen bir öğretmenin öncelikle öğrencilerine karşı empatik yaklaşması gerekmektedir. Ancak bu yolla çocukların empati becerisi kazanmaları desteklenmiş olacaktır.

Empati kurma basit bir beceri değildir. Birçok değişkenden ve aşamadan oluşan karmaşık bir süreci ifade etmektedir. Barrett-Lennard'a (1993) göre empati kurma dört aşamadan meydana gelmektedir. Birinci aşama; bireyin duygularını fark etmesi ve anlaması, ikinci aşama; iletişim kurması, üçüncü aşama; bireyin dinlendiğini ve anlaşıldığını hissetmesi, dördüncü aşama ise; bireyin kendini ifade etmesidir (akt. Karaca, Açıkgöz ve Akkuş, 2013). Morse ve ark. (1992) ise empatinin dört boyutunun olduğunu ifade etmektedirler. Bu boyutlar şunlardır; duygusal boyut; bir kimsenin duygularını hayal yoluyla hissetmedir. Moral boyut; duyguları anlamak için gerekli olan iç motivasyondur. Bilişsel boyut; diğerlerinin duygularını anlayabilme yeteneği ile entelektüel ve analitik becerileri içermektedir Davranışsal boyutta ise; aktif dinleme, kritik etme (reflection) gibi iletişim becerileri yer almaktadır. (akt. Mete ve Gerçek, 2005). Empati kurmanın aşamalarını Dökmen (1988) ise biz, sen, ben ve onlar basamağı şeklinde belirlemektedir. Dökmen'e (1988) göre empatinin basamakları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Empati kurma basamakları

Biz basamağı	Duygu basamağı	Problemine ilişkin bizim duygularımız
	Düşünce basamağı	Problemine ilişkin bizim düşüncelerimiz
Sen basamağı	Duygu basamağı	Problemine ilişkin senin duyguların
	Düşünce basamağı	Problemine ilişkin senin düşüncelerin
Ben basamağı	Duygu basamağı	Problemine ilişkin benim hissettiklerim
	Düşünce basamağı	Problemine ilişkin benim düşüncelerim
Onlar basamağı	Duygu basamağı	Problemine ilişkin başkaları tarafından hissedilen duygular
	Düşünce basamağı	Problemine ilişkin başkalarının düşünceleri

Öğretmenlerin öğrencilerin empati becerilerini geliştirmekle birlikte kendi empatik becerilerini de geliştirmeleri gerekmektedir. Duygularının önemsendiğini ve kendilerine değer verildiğini hisseden öğrenciler mutlu olurken tersi durumda öğrencilerde olumsuz tutumlar oluşabilir (Pala, 2008, s. 15). Bunun yanı sıra kendilerini anlamaya çalışan bir öğretmenin varlığı öğrencilerin öğretmenlerini sevmesine ve okula karşı olumlu tutum geliştirmesine katkı sağlayacaktır (Kuzgun, 2006).

Öğretmenlik mesleği diğer bazı mesleklerle karşılaştırıldığında, daha fazla empatik duygunun gelişmiş olmasını gerektirmektedir. Çünkü öğretmenlerin eğitim-öğretim faaliyetlerindeki en önemli rollerinden birisi öğrencilerle ilgilenerek, empatik ilişkiler kurarak, onların kişisel dünyalarına girerek olumlu ve güvenli bir sınıf atmosferi oluşturmaktır. Ancak böyle bir ortamda öğrencinin öğrenmeye aktif katılımı sağlanarak başarısının artması ve öğrenmeye karşı olumlu tutum geliştirmesi beklenebilir (Akbulut ve Sağlam, 2010, s. 1071). Öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeylerinin bilinmesinin; gerek üniversitelerde empatik beceri ve iletişim üzerine oluşturulacak eğitim programları, gerekse öğretmen olduklarında sınıf içi iletişim çatışmalarıyla baş edebilecekleri için bir donanım ve dolayısıyla bilgiye sahip olmaları önem arz etmektedir (Yüksel ve Adıgüzel, 2011, s. 288). Bu kapsamda öğretmen adaylarının empatik eğilimleri ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Literatüre bakıldığında bu çalışmaların büyük bir çoğunluğunun empatik eğilim ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi araştırdığı görülmektedir (Yaşar ve Erol, 2015; Elikesik ve Alım, 2013; Oğuz ve Altun, 2011; Yüksel ve Adıgüzel, 2011; Akbulut ve Sağlam, 2010; Genç ve Kalafat, 2008; Yılmaz ve Akyel, 2008; Duru, 2002b; Alexander, 2000; Çimer, 1998; Cohen ve Strayer, 1996; Ünal, 1997; Bayam, Şimşek ve Dilbaz, 1995; Eisenberg ve McWolly, 1993).

Alan yazın incelendiğinde okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarının ve öğretmenlerinin empatik eğilim düzeyleri ile ilgili çalışmalar görülmektedir. Yaşar ve Erol (2015) okul öncesi öğretmen adaylarının düşünme stilleri ile empatik eğilimleri arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğunu ifade etmektedirler. Uyanık Balat, Çelebi, Yılmaz ve Gümüştekin (2014) çalışmalarında okul öncesi öğretmen adaylarının duygusal zekâlarının artması durumunda empatik eğilim düzeylerinin de yükseldiğini belirlemiştir. Kesicioğlu ve Güven, (2014) okul öncesi öğretmen adaylarının empati düzeylerinin yükselmesi sonucunda mesleki öz yeterlilik algısının da yükseldiğini ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra empatik eğilim ve anne-baba eğitim düzeyi ile ilgili çalışmalarda bulunmaktadır. Bu çalışmalara bakıldığında Genç ve Kalafat (2008) öğrencilerin empatik eğilimlerinin annelerinin ve babalarının öğrenim durumlarına göre farklılık arz etmediğini belirtmektedir. Ekinci (2009), öğretmen adaylarının empatik eğiliminin, sınıf düzeyi, öğrenim görülen program, cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyi ve sosyo ekonomik düzeye göre farklılaştığını belirtmektedir. Ekinci ve Aybek (2010) çalışmasında anne ve baba eğitim düzeyleri ile empatik eğilim arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur.

Özellikle iletişim, işbirliği ve sosyal uyumun temellerinin atıldığı okul öncesinde empati becerisi büyük önem arz etmektedir. Roberts ve Strayer (1996), empati becerisi yüksek ve düşük olan çocukları karşılaştırdıkları araştırmalarında, empatik becerisi yüksek olan çocukların empatik becerisi düşük olan çocuklara göre işbirliği ve yardım etme davranışlarını göstermeye daha eğilimli olduklarını, arkadaşları tarafından daha çok kabul edildiklerini bulmuşlardır (akt. Yüksel, 2004). Yüksel'e (2004, s. 343) göre empatik anlayış günlük yaşamın hemen her kesiminde insanları birbirine yaklaştırma, iletişimi kolaylaştırma özelliğine sahiptir.

Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin etkili problem çözme becerisi ile güçlü bir iletişim becerisine sahip olması gerektiği genel kabul gören bir düşünce konumundadır. Çünkü olumlu bir sınıf ortamı, büyük ölçüde öğretmenin öğrencileriyle kurmuş olduğu ilişkilerin niteliğine bağlıdır (Yavuzer, 2001, s. 12'den akt. Çelik ve Çağdaş, 2010). Yapılan çalışmalar incelendiğinde ise güçlü bir iletişimin temel noktalarından birisinin empati olduğu görülmektedir. Bu kapsamda okul öncesi öğretmenlerinin çocuklarla nitelikli bir ilişki kurmasında, çocukları anlamasında ve sınıf ortamında karşılaşılan davranış problemlerinin çözümünde empatik eğilimin yadsınamaz bir gerçek olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı, okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarının empatik eğilimlerinin anne-baba eğitim durumu ve anne-baba meslek değişkenlerine göre değişip-değişmediğini belirlemektir.

Alanyazın incelendiğinde empatik eğilim ile anne-baba meslek değişkenleri ilişkisinin araştırılmadığı görülmektedir. Bu araştırmanın alan yazına bu kapsamda katkı getireceği düşünülmektedir. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlara araştırma kapsamında cevap aranmıştır.

1. Okul öncesi öğretmen adaylarının empatik eğilimleri anne eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermekte midir?

2. Okul öncesi öğretmen adaylarının empatik eğilimleri baba eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermekte midir?
3. Okul öncesi öğretmen adaylarının empatik eğilimleri anne meslek durumuna göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermekte midir?
4. Okul öncesi öğretmen adaylarının empatik eğilimleri baba meslek durumuna göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeyleri ile anne-baba meslek ve anne-baba eğitim düzeyi değişkenleri arasındaki ilişkiyi inceleyen ilişki tarama modeliyle yürütülmüştür. Farklı değişkenler arasındaki ilişkileri ve bağlantıları inceleyen araştırmalar ilişki tarama çalışmaları olarak adlandırılmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2014).

Çalışma Grubu (Katılımcılar)

Araştırmanın örneklemini Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalında eğitim gören 818 kız ve 121 erkek olmak üzere toplam 939 kişi arasından, basit tesadüfi örnekleme yoluyla 188 kız ve 21 erkek olmak üzere seçilen toplam 209 okul öncesi eğitimi öğretmen adayı oluşturmaktadır. Basit tesadüfi örneklemede evreni oluşturan her elemanın örnekleme alınma şansı eşit olup hesaplamalarda da her elemana verilecek ağırlık aynıdır (Arıkan, 2004). Örnekleme ilişkin betimsel veriler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2 Örnekleme ilişkin betimsel veriler

		<i>f</i>	%
Cinsiyet	Kız	188	90,0
	Erkek	21	10,0
	Toplam	209	100,0
Yaş	18-20 yaş arası	101	48,3
	21-23 yaş arası	89	42,6
	24-26 yaş arası	12	5,7
	27-∞ yaş arası	7	3,3
	Toplam	209	100,0
Sınıf	1. sınıf	54	25,8
	2. sınıf	52	24,9
	3. sınıf	52	24,9
	4. sınıf	51	24,4
	Toplam	209	100,0
Anne eğitim düzeyi	Okuryazar değil	11	5,3
	Okuryazar	7	3,3
	İlkokul mezunu	126	60,3
	Ortaokul mezunu	22	10,5
	Lise mezunu	35	16,7
	Üniversite mezunu	8	3,8
Toplam	209	100,0	
Baba eğitim düzeyi	Okuryazar değil	2	1,0
	Okuryazar	5	2,4
	İlkokul mezunu	83	39,7
	Ortaokul mezunu	38	18,2
	Lise mezunu	39	18,7
Üniversite mezunu	40	19,1	

	Toplam	207	99,0
Anne meslek durumu	Ev hanımı	172	82,3
	Memur	3	1,4
	İşçi	15	7,2
	Serbest meslek	10	4,8
	Emekli	9	4,3
	Toplam	209	100,0
Baba meslek durumu	Çalışmıyor	5	2,4
	Memur	39	18,7
	İşçi	48	23,0
	Serbest meslek	62	29,7
	Emekli	53	25,4
	Toplam	207	99,0

Not: 2 öğrencinin babası olmadığı için baba meslek ve baba eğitim durumu değişkenlerinde 2 veri kaybı vardır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel bilgi formu: Kişisel bilgi formu, ölçeğe ilişkin betimsel verileri elde etme amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Form örneklem grubunun cinsiyet, yaş, buldukları sınıf düzeyi, anne meslek durumu, baba meslek durumu, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi gibi değişkenleri içermektedir.

Empatik Eğilim Ölçeği: Dökmen (1988) tarafından kişilerin empati kurma düzeylerini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. 5'li likert tipili olarak geliştirilen, 20 maddeden oluşan Empatik Eğilim Ölçeğinin (EEÖ) maddelerinin yaklaşık yarısına yakını (sekiz madde) katılımcıların “evet” deme eğilimlerini dengelemek için negatif düzeyde yazılmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük toplam puan 20 iken en yüksek toplam puan ise 100 şeklinde ifade edilmektedir. EEÖ' nin güvenilirliği için Dökmen (1988) tarafından 70 kişilik bir gruba üç hafta içerisinde iki kez uygulanmış ve uygulamalar için elde edilen puanlar arasında $r=.82$ düzeyinde ilişki bulgulanmıştır. Ayrıca EEÖ' nin geçerliliği için Dökmen (1988) tarafından 24 kişilik bir gruba Empatik Eğilim Ölçeği ve Edwards Kişisel Tercih Envanterinin “Duyguları Anlama Alt Ölçeği” uygulanmış, ölçek puanları arasındaki ilişki $r=.68$ olarak bulgulanmıştır (Dökmen, 1988). Ölçek benmerkezci eğilim, empatik eğilim ve sempatik eğilim olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın amacına uygun olarak ölçme araçları belirlendikten sonra evren üzerinde basit tesadüfi örnekleme yoluyla 209 okul öncesi eğitimi öğretmen adayı belirlenmiştir. Ölçme aracı örnekleme alınan öğretmen adaylarına dağıtıldıktan sonra ölçeğin amacı ve ölçeği nasıl dolduracaklarına yönelik kısa bir açıklama yapılmış ve öğretmen adayları ölçeği bireysel olarak cevaplamışlardır.

Verilerin Analizi

Ölçme aracı ile toplanan verilerin analizinde ilk önce istatistiksel olarak verilerin normal dağılıp-dağılmadığı belirlenmiştir. Normallik durumunu belirlemek için Kolmogorov-Smirnov testinden yararlanılmıştır.

Tablo 3 Empatik eğilim normallik (Kolmogorov-Smirnov) testi sonuçları

	Statistic	df	p
Empatik Eğilim	,098	209	,000

Tablo 3 incelendiğinde p . değerinin 0.05'den küçük olduğu görülmektedir. Bu kapsamda empatik eğilimin normal dağılıma sahip olmadığı söylenebilir (Seçer, 2013, s. 25). Verilerin normallik durumunda dikkat edilmesi gereken örneklem sayısıdır. Grup büyüklüğünün 50'den büyük olması durumunda Kolmogorov-Smirnov testi, 50'den az olması durumunda ise Saphiro Wilks testi dağılımın

normalliğini belirlemede kullanılır (Büyüköztürk, 2013, s. 42). Bu bağlamda araştırmanın örnekleminin 209 olması nedeniyle Kolmogorov-Smirnov testinin kullanılması uygun görülmüştür.

Dağılımın normal olmaması nedeniyle anne-baba eğitim ve anne-baba meslek değişkenleri ile öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için non-parametrik testlerden olan Kruskal Wallis H testi kullanılmıştır. Anlamlı farklılıkların hangi düzeyler arasında olduğunu belirlemede Mann Whitney U testi kullanılmış ve ikili karşılaştırmalar yapılmıştır.

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın birinci alt problemine ilişkin bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi doğrultusunda okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarının anne eğitimi durumu değişkenine göre empatik eğilim düzeyleri arasında bir ilişkinin olup olmadığı ele alınmıştır. Sonuçlar Tablo 4' de sunulmuştur.

Tablo 4 Anne eğitim düzeyine ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları

<i>Anne eğitim durumu</i>	<i>N</i>	<i>Sıra ortalama</i>	<i>sd</i>	<i>x²</i>	<i>p</i>	<i>Anlamlı Farklılık</i>
1.Okuryazar değil	209	132,59	5	18,38	0.003	3-1*, 3-4*,3-5*
2.Okuryazar	209	87,79				
3.İlkokul mezunu	209	92,67				
4.Ortaokul mezunu	209	128,64				
5.Lise mezunu	209	131,47				
6.Üniversite mezunu	209	95,56				

Tablo 4 incelendiğinde, anne eğitim değişkeni ile öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeyleri arasında *0.003* manidarlık düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p=0.003$ ve $p<0.05$). Bu ilişkinin hangi eğitim düzeyleri lehine olduğunu belirlemede ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre annenin ilkökul mezunu olma değişkeni ile okuryazar olmama, ortaokulu mezunu olma ve lise mezunu olma değişkenleri arasında ilkökul mezunu olma aleyhine $p=0.003$ manidarlık düzeyinde anlamlı farklılık olduğu görülmektedir.

Araştırmanın ikinci alt problemine ilişkin bulgular

Araştırma kapsamında ele alınan ikinci alt problem ise, okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin empatik eğilim düzeyleri ile baba eğitim durumu değişkeni arasında anlamlı bir farklılığın olup olmamasıdır. Bu doğrultuda sonuçlar Tablo 5' de sunulmuştur.

Tablo 5 Baba eğitim düzeyine ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları

<i>Baba eğitim durumu</i>	<i>N</i>	<i>Sıra ortalama</i>	<i>sd</i>	<i>x²</i>	<i>p</i>
1.Okuryazar değil	207	111,50	5	4.56	0.47
2.Okuryazar	207	124,10			
3.İlkokul mezunu	207	100,58			
4.Ortaokul mezunu	207	90,47			
5.Lise mezunu	207	114,88			
6.Üniversite mezunu	207	110,45			

Tablo 5 incelendiğinde baba eğitim durumu ile okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeyleri arasında *0.05* manidarlık düzeyinde bir ilişkinin olmadığı görülmektedir ($p=0.47$ ve $p>0.05$).

Araştırmanın üçüncü alt problemine ilişkin bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi doğrultusunda okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarının anne meslek değişkenine göre empatik eğilim düzeyleri arasında bir ilişkinin olup olmadığı ele alınmıştır. Sonuçlar Tablo 6’ da sunulmuştur.

Tablo 6 Anne meslek değişkenine ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları

<i>Anne meslek durumu</i>	<i>N</i>	<i>Sıra ortalama</i>	<i>sd</i>	<i>x²</i>	<i>p</i>
1.Ev hanımı	209	104,73	4	6.42	0.17
2.Memur	209	176,17			
3.İşçi	209	86,60			
4.Serbest meslek	209	121,65			
5.Emekli	209	98,56			

Tablo 6 incelendiğinde baba eğitim durumu ile okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir ilişkinin olmadığı görülmektedir ($p=0.17$ ve $p>0.05$).

Araştırmanın dördüncü alt problemine ilişkin bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi doğrultusunda okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarının baba meslek değişkenine göre empatik eğilim düzeyleri arasında bir ilişkinin olup olmadığı ele alınmıştır. Sonuçlar Tablo 7’ de sunulmuştur.

Tablo 7 Baba meslek değişkenine ilişkin Kruskal Wallis H testi sonuçları

<i>Baba meslek durumu</i>	<i>N</i>	<i>Sıra ortalama</i>	<i>sd</i>	<i>x²</i>	<i>p</i>	<i>Anlamlı farklılık</i>
1.Çalışmıyor	207	54,40	4	9.87	0.04	1-2*, 1-4*
2.Memur	207	119,40				
3.İşçi	207	95,88				
4.Serbest meslek	207	113,23				
5.Emekli	207	93,92				

Tablo 7 incelendiğinde baba meslek değişkeni ile öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeyleri arasında anlamlı düzeyde ($p=0.04$) bir ilişki bulunmuştur. Bu ilişkinin hangi eğitim düzeyleri arasında olduğunu belirlemede ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre babanın çalışmıyor olma değişkeni ile memur olma ve serbest meslek yapma değişkenleri arasında memur ve serbest meslek değişkenleri lehine anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmuştur.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına bakıldığında öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeyleri ile anne eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Annenin lise ve ortaokul mezunu olması ile okur-yazar olmaması değişkenleri; annenin ilkökul mezunu olması değişkenine göre olumlu yönde anlamlı fark göstermektedir. Konu ile alakalı Ekinci ve Aybek (2010) çalışmasında öğretmen adaylarının empatik eğilimleri ile anne eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğunu ifade etmiştir. Çalışmanın bulgularına göre anne eğitim düzeyi okur-yazar olmayanların puan ortalaması, anne eğitim düzeyleri ilkökul, lise ve üniversite olanlardan düşük bulunmuştur. Çalışmanın bulguları ile adı geçen araştırmanın bulguları örtüşmektedir. Çetin (2008) yaptığı çalışmada annenin eğitim durumuna göre empatik beceri puanı en düşük olan grubun annesi okur-yazar olmayan öğrenciler olduğunu bulmuştur. Çalışmanın bulguları adı geçen araştırma ile örtüşmemekle birlikte yapılan analizler sonucunda empatik eğitim puanı en düşük olan grup annesi ilkökul mezunu olan

öğrencilerdir. Demir, Aydın ve Kılıçoğlu, (2009) ise anne eğitim durumunun öğrencilerin empatik eğilimine bir etkisinin olmadığını ifade etmişlerdir. Adı geçen çalışmanın sonuçlarının yapılan araştırma ile örtüşmediği görülmektedir. Araştırmada öğretmen adaylarının empatik eğilimleri genel olarak anne eğitim düzeyinin artması ile doğru orantılı olarak artmakta ancak annesi okur-yazar olmayan adayların empatik eğilim düzeyleri, ilkokul mezunu olanlara göre daha yüksek çıkmıştır. Buna gerekçe olarak ilkokul mezunu olan annelerin çalışma imkânları okur-yazar olmayanlara göre daha yüksek olması ve okur-yazar olmayan annelerin çocukları ile daha fazla zaman geçirerek iletişim kurma imkânının fazla olması gösterilebilir. Veri analizine göre ortaokul ve lise mezunu annelerin çocuklarının empatik eğilim düzeyleri, ilkokul mezunu annelerin çocuklarından daha yüksek bulunmasına rağmen üniversite mezunu olma ile ilkokul mezunu olma arasında böyle bir ilişki bulunamamıştır. Bu kapsamda eğitim düzeyi arttıkça çocuğun empatik eğilim düzeyi artar varsayımında bir eksiklik görülmektedir. Bu durumu örnekleme bağlayabiliriz. Araştırmada annelerin eğitim düzeylerine baktığımızda ilkokul mezunu 126 kişi, ortaokul mezunu 22 kişi, lise mezunu 35 kişi ve üniversite mezunu 8 kişi olduğu görülmektedir. Bu kapsamda üniversite mezunu anne sayısının az olması istatistiksel analizleri etkilemiş olabilir.

Araştırmada baba eğitim durumu ile okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeyleri arasında bir ilişkinin olmadığı bulgulanmıştır. Bu çalışmaya benzer bir şekilde Demir, Aydın ve Kılıçoğlu (2009) baba eğitim durumu ile öğrencilerin empatik eğilim düzeyleri arasında bir ilişkinin olmadığını ortaya koymuşlardır. Bu doğrultuda çalışmanın bulguları bu çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir. Yeniçeri, vd. (2015) araştırmalarında öğretmen adaylarının empatik eğilimlerinin baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık arz ettiğini ve babaları ortaokul mezunu olanların diğerlerine göre daha düşük empati puanına sahip olduğunu belirtmiştir. Ekinci ve Aybek (2010) ise baba eğitim düzeyi ile öğrencilerin empatik eğilim düzeyi arasında anlamlı bir fark olduğunu çalışmasının sonuçlarıyla ortaya koymuştur. Çalışmanın sonuçlarına göre baba eğitim düzeyi üniversite, lise ve ilkokul olanların puan ortalamaları, okur-yazar olmayan ve okur-yazar olanlardan yüksek olduğu bulgulanırken baba eğitim düzeyi ortaokul olanların puan ortalamasının, babaları okur-yazar olmayanların ortalamasından yüksek olduğu ve babaları üniversite mezunu olanların puan ortalamasından düşük olduğu ortaya koyulmuştur. Taner Derman (2013) baba eğitim düzeyine göre babası doktora mezunu olan çocukların empati beceri düzeylerinin diğerlerine göre yüksek olduğunu bulmuştur.

Çalışmada annenin meslek değişkeni ile empatik eğilim arasında anlamlı bir farklılık bulunamazken, baba meslek değişkeni ile öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeyleri arasında babanın çalışmıyor olma değişkeni ile memur olma ve serbest meslek yapma değişkenleri arasında memur ve serbest meslek değişkenleri lehine anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Bu doğrultuda çalışan babaların çalışmayan babalara oranla çocuklarının empatik eğilim düzeyini olumlu yönden daha fazla etkilediği söylenebilir.

Sonuç olarak, okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın anne eğitim düzeyi ve baba mesleği gibi değişkenlerle öğretmen adaylarının empatik eğilim düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler bulunurken, diğer değişkenler açısından anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya konmuştur. Empatik eğilim becerisinin kişiler arası iletişim açısından önemi düşünüldüğünde yapılan bu çalışmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çünkü empatik eğilimin temelinde iletişim faktörü olduğu bilinen bir gerçektir. Etkili bir anne-çocuk iletişiminin kurulması iletişimi artıracığından anne ile daha fazla vakit geçiren çocukların empatik becerilerinin daha fazla gelişmesi kaçınılmaz bir gerçektir. Bu kapsamda meslek sahibi annelere nazaran ev hanımı olan annelerin çocukları ile daha fazla vakit geçirmesi, çalışan annelerin çocukları ile günün büyük bir kısmı görüşmemesi çocukların empatik eğilimlerini etkileyebileceği söylenebilir. Bu doğrultuda yapılan bu çalışmanın sonuçları göz önüne alındığında aşağıda yer alan önerilere yer verilebilir.

- Empati ve empatik eğilim ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında genellikle vardamsal ve anlamlı fark istatistikleri doğrultusunda tarama çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda deneysel ve boylamsal çalışmaların da yapılması gerekmektedir.

- Birey için büyük önem arz eden empatik eğilim veya empati ile ilgili Eğitim fakültelerinde zorunlu ya da seçmeli dersler bulunmamaktadır. Bu beceri etkili iletişim dersleriyle giderilmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda Eğitim Fakültelerine empati ile ilgili seçmeli veya zorunlu derslerin programa dahil edilmesi gerekmektedir.
- Öğrencilerin empatik eğilimlerini artırmak için öncelikle öğretmen adaylarının empatik eğilime sahip olması gerekliliğinden yola çıkarak, öğretmen adaylarına yönelik empatik eğilim ile ilgili uygulamalı çalışmaların yapılması gerekmektedir.
- MEB'e bağlı okullarda rehberlik servislerinin öğretmenlerin empatik eğilimlerini geliştirici etkinlikler yapması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, E. & Sağlam, H. İ. (2010). Sınıf öğretmenlerinin empatik eğilim düzeylerinin incelenmesi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7 (2), 1068-1083.
- Alexander, K. L. (2000). *Prosocial Behaviors of Adolescent in Work and Family Life: Empathy and Conflict Resolution Strategies With Parents and Pers,*” PhD. The Ohio State University. UMI Proquest Digital Dissertations.
- Arıkan, R. (2004). *Araştırma teknikleri ve rapor hazırlama*. Ankara: Asil Yayın.
- Aydın, A. R. (2009). Öğretmen öğrenci ilişkilerinde empati ve öğretmenlerin rol modeli üzerine. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9 (4), 75–84.
- Bayam, G. Şimşek, U. & Dilbaz, N. (1995). Üç Farklı Meslek Grubunda Empatik Beceri Düzeylerinin Karşılaştırılması, *Kriz Dergisi*, 3 (1–2), 182–184.
- Büyüköztürk, Ş. (2013). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: istatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yönetmeleri*. Pegem akademi yayıncılık: Ankara.
- Çetin, C. N. (2008). *İlköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik beceri düzeylerinin ana baba tutumları ve özsaygı ile ilişkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çimer, O. (1998). *Çeşitli Meslek Gruplarında Çalışan Kişilerin Empatik Eğilimleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Cohen, D. & Strayer J. (1996). Empathy in Conduct Disordered and Comparison Youth. *Developmental Psychology*, 32 (6), 988-998.
- Çelik, E. & Çağdaş, A. (2010). Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin empatik eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelemesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23.
- Demir, T., Aydın, S. & Kılıçoğlu, G. (2009). *Türkçe - sosyal bilgiler ve biyoloji öğretmen adaylarının empati eğilimleri ve bunların çeşitli değişkenlerle ilişkisi*. Sözlü Bildiri, Eğitim Bilimleri Kurultayı, İstanbul.
- Dökmen, Ü. (1988). Empatinin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2 (1-2), 155-190.
- Dökmen Ü. (1994). *İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Duru, E. (2002a). Öğretmen Adaylarının Empatik Eğilim Düzeylerinin Bazı Psikososyal Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Pamukkale Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (12), 21–34.
- Duru, E. (2002b). *Öğretmen Adaylarında Kişi-Durum Yaklaşımı Bağlamında Öğretmen Adaylarında Empati, Düşünme Stilleri ve Yardım Etme Davranışı İlişkisi ve Bu Değişkenlerin Bazı*

Psikososyal Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Eisenberg, N. & Fabes R. (1990). Empathy: Conceptualization, measurement and relation to prosocial behavior, *Motivation and Emotion*, 14, 131-149.
- Eisenberg, N. & Mc Wolly, S. (1993). Socialization and Related Empathy Characteristic of Maternal and Adolescence. *Psychological Abstracts*. 80 (11).
- Ekinci, Ö. (2009). *Öğretmen adaylarının empatik ve eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Ekinci, Ö. & Aybek, B. (2010). Öğretmen Adaylarının Empatik ve Eleştirel Düşünme Eğilimlerinin İncelenmesi, *İlköğretim Online*, 9 (2), 816-827
- Elikesik, M. & Alım, M. (2013). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin empatik becerilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (3), 167-180.
- Genç, S. Z. & Kalafat, T. (2008). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları ile empatik becerilerinin değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 211- 222.
- Gürüz, D. & Temel Eğinli, A. (2008). *İletişim becerileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kalliopuska, M. (1992) *Holistic empathy education among preschool and school children*. Paper Present at the International Scientific Conference Comenius Heritage and Education of Man. March 23-27, (p. 1-20), Prague.
- Karaca, A., Açıkgöz, F. & Akkuş, D. (2013). Eğitim ile Empatik Beceri ve Empatik Eğilim Geliştirilebilir mi? Bir Sağlık Yüksekokulu Örneği. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4 (3). 118-122.
- Karataş, Z. (2012). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Empatik Becerileri ve Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 97-114.
- Kaya, A. & Siyez, D. M. (2010). KA-Sİ çocuk ve ergenler için empatik eğilim ölçeği: geliştirilmesi geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 35 (156), 110-125.
- Kesicioğlu, O. S. & Güven, G. (2014). Okul öncesi öğretmen adaylarının özyeterlik düzeyleri ile problem çözme, empati ve iletişim becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Turkish Studies*, 9 (5), 1371-1383.
- Kılıç, S. (2005). *İstanbul'daki okul öncesi öğretmenlerinin empatik beceri düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kuzgun, Y. (2006). *İlköğretimde Rehberlik*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Mete, S. & Gerçek, E. (2005). PDÖ Yöntemiyle Eğitim Gören Hemşirelik Öğrencilerinin Empatik Eğilim Ve Becerilerinin İncelenmesi, *C.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 9 (2), 11-17.
- Oğuz, A. & Altun, E. (2011). *Öğretmen Adaylarının Yaratıcı Dramaya Yönelik Tutumları ile Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications 27-29 Nisan, 2011 Antalya-Türkiye, 1545-1552.
- Onay, İ., Egüz, Ş. & Ünal, A. (2015). Öğretmen Adaylarının Empatik Eğilimlerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(40), 564-572.
- Öz, F. (1998). Son Sınıf Hemşirelik Öğrencilerinin Empatik Eğilimleri, Empatik Becerileri ile Akademik Başarı Arasındaki İlişki, *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2 (2), 21-29.
- Özcan, H. (2012). Hemşirelerin Empatik Eğilim Ve Empatik Becerileri: Gümüşhane Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1 (2), 60-68.

- Pala, A. (2008). Öğretmen Adaylarının Empati Kurma Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 13–23.
- Rogers R. (1983). Empatik olmak değeri anlaşılmamış bir varoluş şeklidir. (Çev. F. Akkoyun). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 14, 103-124.
- Seçer, (2013). *SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şenol, V., Pekşen Akça, R. & Çümen, H. (2012). Lise Öğrencilerinin Duygudaşlık (Empati) Kurma Düzeylerinin Belirlenmesi, *Akademik Bakış*, 31, 1-11.
- Taner Derman, M. (2013). Çocukların empati beceri düzeylerinin ailesel etmenlere göre belirlenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (1), 1365-1382.
- Uyanık Balat, G., Çelebi, G., Yılmaz, H. & Gümüştekin, T. (2014). Duygusal zekâ ve empatik eğilim: okul öncesi öğretmenleri üzerine bir araştırma. *Turkish Studies*, 9 (8), 893-901.
- Ünal, G. (1997). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Eğitimi Alan Öğrencilerin Empatik Eğilimlerinde Gözlenen Değişmeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Voltan – Acar, N. (2009). *Yeniden terapötik iletişim kişiler arası ilişkiler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yaşar, M. & Erol, A. (2015). Determination of Relationship Between the Empathic Tendency Levels and Thinking Styles of Preschool Teacher Candidates, *International Journal of Assessment Tools in Education*, 2 (2), 38-65.
- Yeniçeri, E. & ark. (2015). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinde duygusal zeka ve empati ilişkisi, *Türk Aile Hek Dergisi*, 19 (2): 99-107.
- Yıldırım, A. (2005). Kişilerin Empatik Eğilimleri İle Boşanma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22, 233-242
- Yılmaz, İ. & Akyel, Y. (2008). Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Empatik Eğilim Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (3), 27-33.
- Yüksel, A. (2004). Empati Eğitim Programının İlköğretim Öğrencilerinin Empatik Becerilerine Etkisi, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (2). 341-354.
- Yüksel, İ. & Adıgüzel, A. (2011). Atanan Ve Atanamayan Öğretmenlerin Eğilim Düzeylerinin Bazı Değişkenler Yönünden İncelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1 (4), 287-293.